

Фроленкова Н.А.

Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія

**КАЧЕСТВО ДОШКОЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ В УКРАИНЕ:
ФЕНОМЕН ПОНЯТИЯ****Аннотация**

В статье рассмотрены актуальные аспекты качества дошкольного образования, которые связаны с общими ориентирами процесса совершенствования системы образования на всех уровнях. Освещены современные научно-педагогические взгляды на эту проблему. Раскрыты основные дефиниции исследования «качество», «качество образования», «качество дошкольного образования» и прослежены их взаимосвязи. Охарактеризованы критерии качества и факторы влияния на качество образования в целом, и дошкольного, в частности. Обосновано понятие «качество дошкольного образования» с позиции каждого субъекта образовательного процесса.

Ключевые слова: качество образования, дошкольное образование, научно-методическое обеспечение, образовательная программа, дошкольный возраст.

Frolenkova N.A.

Khmelnytskyi Humanitarian-Pedagogical Academy

**QUALITY OF PRE-SCHOOL EDUCATION IN UKRAINE:
PHENOMENON OF NOTION****Summary**

The article describes the actual aspects of the quality of pre-school education, which are connected with the general guidelines of the process of improving the education system at all levels. Highlight the current scientific and pedagogical views on this issue. It outlines the main definitions of research «quality», «quality education», «quality of pre-school education» and traced their relationship. Characterized by quality criteria and factors affecting the quality of education in general, and pre-school in particular. Justified by the notion of «quality of pre-school education» from the position of each subject of the educational process.

Keywords: quality of education, pre-school education, scientific-methodological support, program of education, pre-school age.

УДК 37.011.3-051.015.31:130.123.3(045)

**ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ДУХОВНОСТІ Й ТВОРЧОСТІ
НА ШЛЯХУ ПРОФЕСІЙНО-ТВОРЧОГО РОЗВИТКУ ВЧИТЕЛЯ****Хаустова О.В.**

Запорізький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти

У статті автор виходить з твердження про необхідність застосування вчителем у навчально-виховному процесі творчої та духовної взаємодії, якою педагог оволодіває шляхом професійно-творчого розвитку. Стаття висвітлює сутнісні взаємозв'язки феноменів «творчість» і «духовність», які простежуються в наукових працях філософів, психологів та педагогів. У статті доводиться невід'ємність духовності й творчості вчителя як потенціалів його професійно-творчого розвитку. Такий розвиток учителя постає як створення й удосконалення цілісності «духовність-творчість-професіоналізм» у ході вирішення стратегічних і тактичних педагогічних завдань. Післядипломний педагогічний процес має вибудовуватися як комплексний вплив на професійний, творчий і духовний потенціали вчителя в їх єдності.

Ключові слова: духовність, творчість, професійно-творчий розвиток вчителя, особистісна творчість, потенціал.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Ключова роль фігури вчителя в підвищенні якості освіти та виховання особистості повертає спрямованість освітніх реформ на сприяння його професійному, особистісному, творчому та духовному розвитку. Залежність ефективності праці вчителя від рівня його професійно-творчого зростання висуває відповідні вимоги до його підготовки. Орієнтація на формування здатності до професійного росту, творчого розвитку та примноження духовності вчителів у системі післядипломної освіти є одним з актуальних завдань її модернізації на сучасному етапі.

Професійно-творчий розвиток вчителя відбувається в особливих умовах сьогодення, на які вказує

філософ Е. Фромм «Сьогодні освіта не може залишатися в руслі традицій, вона має розвивати здібності приймати автентичні рішення. В часи, коли десять заповідей втрачають, вочевидь, свою безумовну значущість, людина більш, ніж коли-небудь має навчитися прислуховуватися до десяти тисяч заповідей, які виникають в десяти тисячах унікальних ситуацій, яз яких створене життя» [11, с. 295-296]. В таких умовах особливе значення в професійній діяльності вчителя набуває його здатність до творчого ставлення до життя й праці, вміння переглядати духовний досвід минулого, прагнення до саморозвитку та реалізації себе як духовної й творчої особистості у навчально-виховному процесі. Звідси випливає актуальність досліджень в галузі

професійно-творчого розвитку вчителя з точки зору невід'ємності творчості й духовності особистості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми, на які посилається автор. На сьогодні проблема професійного розвитку знаходиться в центрі багатьох досліджень. Творчість як умову професійного розвитку вчителя висвітлюється в працях таких психологів і педагогів як В.А. Андреев, Л.С. Виготський, В.І. Загвязинський, І.А. Зязюн, В.О. Кан-Калик, Н.В. Кузьміна, О.М. Матюшкін, К.К. Платонов, Я.О. Пономарьов, С.О. Сисоева та ін.

Серед зарубіжних досліджень в галузі професійного розвитку ми відзначаємо наукові розробки Д. Гідмана, Д. Сьюпера, О'Хари та ін.

Зв'язок модернізації освіти зі створенням умов для творчості вчителя як механізму розвитку особистості характеризують в своїх дослідженнях О.Я. Пономарьов, В.О. Сластьонін, В.В. Рибалка, І.А. Зязюн та ін.

Творчий професійний розвиток педагогів у системі післядипломної освіти стає предметом вивчення сучасних вчених, таких як Н.М. Бібік, Н.І. Білик, С.А. Болсун, В.М. Буренко, В.В. Вітюк, А.М. Зубко, І.П. Жерносок, К.О. Кальницька, Л.Я. Набока, В.В. Олійник, Н.Г. Протасова, В.І. Пуцов та ін.

Поєднання професіоналізму й духовності людини підкреслює Н.О. Коваль яка доводить, що у змісті професійного становлення спеціаліста духовність є невід'ємним компонентом, що забезпечує його духовну й професійну зрілість. У працях І.Д. Бега, І.А. Зязюна, О.М. Олексюк, Т.І. Суцченко та ін. професіоналізм, духовність і творчість педагога постають як взаємозалежні феномени.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується стаття. Зважаючи на актуальність проблеми професійно-творчого розвитку вчителя, слід зазначити, що недостатньо вивченим залишається такий його аспект як взаємозв'язок творчості й духовності вчителя на шляху професійно-творчого розвитку.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є розкриття різноманітності зв'язків творчості й духовності як аспектів професійно-творчого розвитку вчителя.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Невід'ємність духовності й творчості вважають закономерною представники церкви та наук про людину. Базуючись на філософському ґрунті тлумачень сутності духовності як творчої сили (В.С. Соловйов, М.О. Бердяєв та ін.), сучасні філософи, психологи й педагоги, надають особливого значення творчості людини як характеристиці її духовності. Так, єдність духовного й творчого осередків постає в концепції В.В. Вербеця як «духовно-творчий потенціал». А.О. Іванченко досліджує духовність і креативність як взаємозалежні сутності внутрішнього світу особистості, базуючись на теорії самоактуалізації А. Маслоу, яка стверджує, що здатність до духовного та творчого саморозвитку закладена у кожній людині. О. Мень вбачає духовність в оволодінні творчим, етичним, вільним духом [8]. Творчість у триєдності з моральними цінностями й релігійністю, виступає основою духовності у роботах Д.О. Леонтьєва [6]. У феноменах творчості й духовності психологи акцентують на значенні підсвідомих процесів, внутрішнього простору розвитку та зовнішньому вияві в соціальному колі.

Особливим різновидом творчості людини, яка є проявом та джерелом розвитку її духовності, є творення власної особистості, яке відзначається

у працях багатьох учених сучасності (І.Д. Бега, М.Й. Боришевського та ін.). Філософ С.В. Кримський розглядає духовність як «спосіб самобудівництва людини, як вихід до вищих ціннісних інстанцій конструювання особистості» [5, с. 21-23].

У цьому контексті ми розглядаємо особистісну творчість як самостійне створення ідеальних продуктів, «новоутворень», що складають структуру внутрішнього світу та виступають компонентами особистісного «Я». Висвітлюючи ознаки творчості, Л.С. Виготський наголошує на тому, що «творчою діяльністю ми називаємо таку діяльність людини, яка створює щось нове, без різниці, чи буде те, що створено творчою діяльністю, будь-якою річчю зовнішнього світу, або свідомою будовою розуму або почуттів, яке живе та проявляється тільки в самій людині» [4, с. 3]. Тобто, творчість, спрямована на внутрішній світ особистості, виокремлюється як рівнозначний вид творчості. Згідно праць І.Д. Бега, творчість, що здійснюється як створення нового у сфері почуттів і є повноцінною особистісною творчістю, так як власне самосформовані моральні почуття, які трансформувались у стійкі суб'єктивні цінності, створюють ядро особистості.

Творчість у внутрішньому, духовному світі особистості, на нашу думку, відбувається як у процесі самопоглядання, самоаналізу, рефлексії та духовних вправ, так і в ході діяльного самоствердження. Творення добра для себе та суспільства, творче ставлення до власного життя і потенціалів розглядає в структурі духовності М.В. Савчин: «Духовність як іманентне утворення душі людини є тією внутрішньою інстанцією, завдяки якій особистість стає самодостатнім суб'єктом життєдіяльності, спрямованої на творення добра для себе, рідних, інших людей, та одночасно бореться зі злом, виражає любов до іншого, творчо переосмислює і трансформує обставини свого життя і власні потенційні спроможності» [10, с. 234]. На його думку, ядром духовності людини є її внутрішня енергія, тобто її біоенергетична сила, яка активізується при наданні їй свободи дії та яка прагне до творення.

Творчість як ознаку духовності висвітлює «Філософська енциклопедія» В. Кемерова (1998 р.), в якій духовність тлумачиться у трьох планах: 1) нематеріальність, безтілесність; 2) одухотвореність, наповненість духом творчості; 3) процес гармонійного розвитку духовних здібностей людини.

Дискутивним залишається питання, чи духовність є сутнісною основою творчого процесу, чи творчість – основою духовності. С.М. Жуков вирішує дане питання характеризуючи творчість як інструмент розвитку духовності. С.О. Грузенберг визначає творчість як духовну діяльність людини, а Д.О. Леонтьєв наголошує, що творчість може бути обумовлена егоїстичними мотивами і тому не тождна духовності. У плані самоактуалізації потенціалів людини О.І. Зеліченко розглядає творчість як реалізацію духовного покликання людини. У свою чергу Л.П. Мішиха вказує на те, що духовність і творчість – «процеси, що доповнюють і передбачають один одного, реалізуються один через одного», але іноді знаходяться у протистоянні. Духовність створює умови для творчості, а механізмом вияву сфери особистісного духовного є творчість [9].

Творча самореалізація як вершина прояву духовності людини відзначається в роботах Ж.М. Маценко, яка вбачає сутність духовності в тому, що вона є інтегральним утворенням психіки людини, зокрема цілісною динамічною системою низки взаємодіючих компонентів (процесів, якостей, властивостей тощо), сукупність яких надає людині мож-

ливість психічного та особистісного вдосконалення, самовдосконалення, творчої самореалізації [7].

Б.С. Братусь пов'язує духовний початок людини з суспільним та творчим характером її життєдіяльності, приналежністю людини до світу культури [3, с. 121].

М.Й. Боришевський вважає духовність основою процесу соціалізації, підкреслює значення соціально значущої творчої праці для формування духовності людини. На його думку, «соціально, суспільно значущість всього того, що робить людина, як поводить, чим, якими потребами, цінностями мотивується її активність, можна оцінити лише з позиції духовності» [2].

Творча праця й духовність у їх взаємодії є визначальною характеристикою деяких професій у галузі «людина-людина», серед яких професія педагога займає чільне місце.

Як професійна якість вчителя, з точки зору К.Й. Артамоної, духовність характеризує його особистісну зрілість [1, с. 69]. Стиль духовності вчителя виявляється в процесі організації творчої професійної діяльності характерним для нього способом з орієнтацією на духовність, в якому викарбовується система рис вчителя, духовних потреб, здібностей [1, с. 74]. В її концепції одне із центральних місць займає ідея вселенського призначення та безкінечності особистості вчителя, що має коріння в філософії космістів. На її думку, безкінечна особистість є унікальною, перебуває у зв'язку з людьми, природою, космосом, поєднує існування з творчістю, будує своєрідну картину світу на основі віри, переконань і принципів. К.Й. Артамонова вказує на те, що віра педагога в безкінечність особистості дозволяє йому творчо вибудовувати духовний простір та духовно-моральну атмосферу в навчально-виховному процесі [1, с. 47].

Орієнтація на творчість, професійний та духовний саморозвиток у їх взаємозв'язку стає особливою цінністю особистості вчителя за умови сприяння його професійно-творчому розвитку в післядипломний період.

Специфіка педагогічної діяльності в сучасний період відзначається тим, що вчитель має вирішувати безліч протиріч, які безперервно виникають в процесі спілкування з школярами, колегами, батьками та соціумом; творчо застосовувати відомі методики та технології навчання й виховання. Креативний підхід необхідний вчителю в процесі організації різноманітних видів діяльності суб'єктів навчального процесу. Багато відомих технологій вимагають від вчителя не простого наслідування, дії за алгоритмом, але й самостійного вибору варіанту дій, розкриття творчих здібностей, поєднання науки з мистецтвом. Необхідно зазначити, що спілкування, шляхом якого здійснюється взаємодія у навчанні й вихованні, є творчим процесом, діалогічне спілкування – процесом духовної взаємодії.

Тісний взаємозв'язок феноменів творчості й духовності надає можливість розглянути профе-

сійно-творчий розвиток вчителя як створення й удосконалення цілісності «духовність-творчість-професіоналізм». Професійно-творчий розвиток учителя ми розуміємо як процес перетворення кількісних змін (накопичення особистісних, творчих, духовних, професійних потенціалів) на якісні (зміну типів професіоналізму). В цьому процесі ми акцентуємо на значущості одночасної актуалізації творчих та духовних потенцій вчителя як умови вірного вибору власного професійного шляху, вирішення стратегічних і тактичних педагогічних завдань. Відповідальність як домінанта праці вчителя зумовлює необхідність постійної духовної рефлексії педагога як професіонала і творця.

Можливості здійснення творчості особистістю у зовнішньому та внутрішньому світі передбачають відповідну структуру впливів на педагога в процесі професійно-творчого розвитку.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальшого розвитку цього напрямку. У навчально-виховному процесі перед сучасним вчителем постає завдання творчої та духовної взаємодії з його суб'єктами. Творчість і духовність вчителя на сучасному етапі розвитку науки і суспільства є орієнтром його професійно-творчого розвитку. У працях дослідників феноменів внутрішнього світу людини творчість постає як характеристика, ознака, основа (Д.О. Леонт'єв), джерело розвитку (С.М. Жуков), механізм вияву духовності й реалізації духовного покликання людини. У свою чергу духовність вбачають творчою силою, передумовою для творчості, напоვნеністю духом творчості, яка надає можливість людині для творчої самореалізації. Специфічним різновидом творчості постає особистісна творчість, що дозволяє людині створювати власний внутрішній, духовний світ, утворення почуттів і розуму. В педагогічній діяльності вчителю притаманні можливості творчо вибудовувати духовний простір та духовно-моральну атмосферу в навчально-виховному процесі (К.Й. Артамонова), здійснювати творчість у процесі спілкування, вирішення навчальних, виховних, етичних завдань на основі рефлексії.

Не зважаючи на тісний взаємозв'язок, духовність і творчість можуть знаходитися в протистоянні (Л.П. Міциха), але в професії вчителя спрямованість творчості у бездуховний бік дорівнює катастрофі. Через це професійно-творчий розвиток педагога має відбуватися на основі побудови щільного взаємозв'язку його творчих та духовних джерел. Таким чином, післядипломний педагогічний процес має здійснюватися як цілісний вплив на професіоналізм, творчість і духовність вчителя, що відбувається як накопичення потенціалів особистості та їх актуалізацію в практичній педагогічній діяльності, в ході вирішення стратегічних і тактичних завдань.

Перспективи подальших досліджень полягають у вивченні специфіки професійно-творчого розвитку педагога на основі єдності «духовність-творчість-професіоналізм».

Список літератури:

1. Артамонова Е.И. Философско-педагогические основы развития духовной культуры учителя: дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.01 / Артамонова Екатерина Иосифовна. – М., 2000. – 450 с.
2. Боришевський М. Й. Духовність як детермінанта процесу соціалізації / М. Й. Боришевський // Збірник наукових праць інституту психології ім. Г. С. Костюка НАПНУ Проблеми загальної та педагогічної психології, т. XII, ч. 3. – С. 52-59.
3. Братусь Б. С. Начала Христианской психологии / Учебное пособие для вузов / Братусь Б. С., Воейков В. Л., Воробьев С. Л. и др. – М.: Наука, 1995. – 236 с.
4. Выготский Л. С. Воображение и творчество в детском возрасте / Выготский Л. С. – М.: Просвещение, 1991. – 93 с.
5. Крымский С. В. Контуры духовности: новые контексты идентификации / С. В. Крымский // Вопросы философии. – 1992. – № 12. – С. 21-23.

6. Леонтьев Д. А. Духовность, саморегуляция и ценности / Д. А. Леонтьев // Гуманитарные проблемы современной психологии: Известия Таганрогского государственного радиотехнического университета. 2005. – № 7. – С. 16–21.
7. Маценко Ж. М. Новітня парадигма духовності: філософсько-психологічне підґрунтя / Ж. М. Маценко // Збірник наукових праць інституту психології ім. Г. С. Костюка НАПНУ. Проблеми загальної та педагогічної психології. Т. XII, ч. 4. – С. 292-301.
8. Мень А. Отвечает на вопросы отец Александр / А. Мень – М.: Фонд имени А. Меня, 1999. – 517 с.
9. Міщиха Л. П. Творчість як прояв еманациї духовності особистості / Л. П. Міщиха // Збірник наукових праць інституту психології ім. Г. С. Костюка НАПНУ Проблеми загальної та педагогічної психології, т. XII, ч. 3. – С. 289-297.
10. Савчин М. В. Методологічні і практичні проблеми психотерапії у контексті духовної парадигми психології / М. В. Савчин // Психологія і суспільство. – 2009. – № 4. – С. 229-241.
11. Фромм Э. Бегство от свободы. Человек для себя / Э. Фромм; [пер с англ. Д. Н. Дудинский]. – Минск: ООО «По-пури», 1998 – 672 с.

Хаустова Е.В.

Запорожский областной институт последипломного педагогического образования

ВЗАИМОСВЯЗЬ ДУХОВНОСТИ И ТВОРЧЕСТВА НА ПУТИ ПРОФЕССИОНАЛЬНО-ТВОРЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ УЧИТЕЛЯ

Аннотация

В статье автор исходит из утверждения про необходимость совершения учителем в учебно-воспитательном процессе творческого и духовного взаимодействия, которым он овладевает в ходе профессионально-творческого развития. Статья описывает внутренние взаимосвязи феноменов «творчество» и «духовность», которые прослеживаются в научных трудах философов, психологов и педагогов. В статье доказана неразрывность духовности и творчества учителя как потенциалов его профессионально-творческого развития. Такое развитие учителя характеризуется как создание и усовершенствование целостности «духовность-творчество-профессионализм» в процессе решения стратегических и тактических педагогических задач. Последипломный педагогический процесс следует моделировать как комплексное влияние на профессиональный, творческий и духовный потенциалы учителя в их единстве. **Ключевые слова:** духовность, творчество, профессионально-творческое развитие учителя, личностное творчество, потенциал.

Khaustova O.V.

Zaporozhzhye Regional Postgraduate Pedagogical Institute

THE INTERCOMMUNICATION OF SPIRITUALITY AND CREATIVE WORK ON THE WAY TOWARDS TEACHER'S PROFESSIONAL AND CREATIVE DEVELOPMENT

Summary

In the article the author comes from the assertion of the need to commit teacher's creative and spiritual interaction which he possessed in the professional and creative development in educational and professional process. The article describes the internal relationships of the phenomena «creativity» and «spirituality» which retraced in scientific works of philosophers, psychologists and teachers. The continuity of the teacher's spirituality and creativity as a potential teacher's professional and creative development has been proved in the article. Such teacher's development is characterized by the creation and improvement of integrity «spirituality- creation – professionalism» in the process of strategic and tactical solutions of pedagogical problems. Postgraduate teaching process should be modelled as a complex influence on the teacher's professional creative and spiritual potentials in their unity.

Keywords: spirituality, creativity, teacher's professional and creative development, personal creativity, potential.